

Téli ünnepkör népszokásaiban rejlő animációs lehetőségek

Animation opportunities in the winter folk holidays

Összefoglalás:

Magyar népszokásgyűjtemény először 1867-ben jelent meg, s azóta más kultúrák megismerése során újabbakat ismerünk meg. Eredetileg a parasz-tok mindennapi életéhez (mint például a házasságok) és az évszakok ünnepeihez kapcsolódó események voltak. Ezen értékek átmenekítése a modern korba fontos feladat, amelyben a (kulturális) animáció is segítségül szolgálhat. A tanulmány célja betekintést adni a téli ünnepkör néhány szokásába, és ezek animációs játék formájában történő feldolgozására ötleteket adni a jelenlegi és a leendő rekreátorok számára, vagy otthoni rendezvények színesítésére.

Kulcsszavak: animáció, hagyományok, népszokások, játékok

Abstract:

The first Hungarian folk customs' collection was published in 1867, and since then they broaden, by the cognition of other cultures. Originally they come from the rustic people's everyday life, and there can be found activities according to the seasons' holidays as well. It is a weighty task to save these cultural values in the modern era, in which animation/entertainment could be helpful. Aim of this study is to review some folk customs in winter folk holidays, as well as to give ideas to use them in the frame of animation activities for the present and future recreators, or colorizing the home events.

Keywords: entertainment, traditions, folk customs, games

Szerző: **MAGYAR MÁRTON** rovatvezető
Munkahelye: ELTE Egészségfejlesztési és Sporttudományi Intézet
Beosztás: egyetemi tanársegéd
Levelezési cím: 1117 Budapest, Bogdánfy Ödön u. 10/B.
Telefon: +36-1/209-0619
E-mail: magyar.marton@ppk.elte.hu
Érdeklődési kör: animáció, turizmus, zene, tánc, úszás
Fotó: Hámosi Zsófia

BEVEZETÉS

A népszokások, hagyományok egy adott ország élő kultúrájának elemei. A „mindennapi életben kifejeződő kultúra”, amelynek egyik összetevője a lakosok életmódja (Rácz, 2011). Játék során a játékos személy azonosul a témával, annak megfelelően cselekszik, azt mutatja be. Így alkalmasak (és szükségesek) népszokások átörökítésére is a következő generációk számára, hiszen ahogyan Dömötör (2003) is fogalmaz, a modern korban a technikai fejlődés, rádió, tv (és multimédia!) térhódítása nyomán az eltűnés, kikopás veszélye fenyegeti, mint például Nigériában is (Wahab et al. 2012).

MÓDSZEREK

A cikk megírásakor a népszokásokról szóló publikációk feldolgozása mellett a sokéves animátori és tanári tapasztalat szerepelt. Az animáció módszertanának szűkös az irodalma. A népi hagyományok animatív feldolgozásához kíván ez a tanulmány segítséget adni.

EREDMÉNYEK

A népszokások a parasztság életét (munka, társadalmi érintkezés, környezetről gondoskodás, hétköznapiak és ünnepnapok rendszere, tartalma) szabályozó szokások, azaz a közösség által közvetített és elfogadott viselkedési mintákat, életmódot fejeznek ki. Szűkebb értelemben az ünnepi szokások, amikor a megszokottól, hétköznapiától eltérően viselkedtek a közösség tagjai; előírásokat és tilalmakat tartottak be (Tátrai – Karácsony, 1997, in: Fritz, 2015, 216. o.). Az évszaktálasok, napfordulók, mezőgazdasági munka szakaszai, állami és egyházi ünnepek rítusaihoz kötődnek (Dömötör, 2003), s az

emberi élet ünnepei is megemlíthetők (Tátrai – Karácsony, 1997). Kapcsolódhattak egy konkrét naphoz (mint a Mikulás-nap), ám egy több nappal álló időszakhoz (ünnepkör) is (Dömötör, 2003).

A népszokások a szellemi rekreáció rendszerében (Fritz, 2015) egyrészt a kulturális fűcsoport szellemi alcsoportjába tartozó vallásos ünnepek közé (mint az adventi, karácsonyi ünnepkör), másrészt a társasági, egyéni tevékenységeken belül a játékok (mint a Luca-szék készítése) és az összejövetelek (karácsonyi éjjeli mise) közé is besorolhatók.

A játékos (animációbeli) feldolgozhatóságot indokolja az is, hogy a népszokások nagy része a többszereplős, párbeszéd-szerű, szerepjátékok formájában megjelenő dramatikus játék (Tátrai – Karácsony, 1997), mint a betlehemezés.

A téli (vagy karácsonyi) ünnepkör advent első vasárnapja és vízkereszt (január 6.) között húzódik (Manga, 2006b); elnevezésére használatos az évkezdő ciklus is, magába foglalva a vallási ünnepeket, mint karácsony (amely az újév kezdete volt hazánkban a XVI. századig), aprószentek napja (december 28.), vízkereszt (Dömötör, 2003).

Animációs programokhoz a téli időszakban kiváló alkalmat jelenthetnek az adventi hétvégék, Mikulás- és Luca-nap, karácsony, Szilveszter–Újév és a következő ciklusra átvetető farsang. Az adott ünnep egyik szimbólumát, mint játékeszközt felhasználva kreatív, újszerű játékokat tudunk varázsolni akár egy szállodai tartózkodás, rendezvény vagy baráti összejövetel során.

Az **advent** az „adventus” latin szóból ered, jelentése megérkezés, eljövétel. Az egyházi év kezdetét jelenti, a karácsonyra előkészítés 4 hetes időszakát. Szent András napját (november 30.) követő vasárnap előestéjén kezdődik. Szokásai közé tartozott a böjt, a hajnali misék, roráték (Tátrai – Karácsony, 1997). Lakodalom és táncos mulatság tiltott volt. Olyan hiedelmek éltek, mint az első hajnali misére érkező lány a harang kötelékéből 3 darabot szakítva a pántlikájában elhelyezett, hogy a farsangban sok kérés legyen (Manga, 2006a).

Jellegzetes kelléke az **adventi koszorú**, melyet elsőként J.H. Wichern német evangélikus lelkész készített 1839-ben egy kerékre erősített 24 gyertyával, s naponta egy-egy többet meggyújtva készült karácsonyra. 1860 körül már csak a ma ismert 4 gyertya szerepelt: 3 lila és 1 rózsaszín. A katolikusoknál a lila jelképezi a bűnbánatot, a 3. vasárnap

meggyújtott rózsaszín pedig az örömet (Kompán, 2010). Ez kézműves játékként is elkészíthető, akár csak a gyertyadíszítés és a naptár (például fenyőfa formájú kartonra ragasztott 24 db üres gyufás skatulyával).

Az első kézzel készített **adventi naptár** 1851-ben, nyomtatott változata (G. Lang) 1908-ban jelent meg kisablakok nélkül, színes képek kartonra való feltűzésével (HVG, 2009).

Adventi naptár WC-papír gurigákból.
Advent calendar made of empty toilet paper rolls.

További adventi játék ötletek között említeném az Adventi fejtörőt, vagy az életkornak megfelelő nehézségűen felvágott kép puzzle-ként való kirakását, illetve mozgásos játékként a „Gyertyagyújtás váltóban”, vagy a Székfoglaló játékot adventi dallal kísérve.

Szent Miklós püspök pékek, halászok, révések stb. patrónusa volt, s egy legenda szerint egy elszegényedett nemesember segítségére egy zsák aranyat adott. Az ajándékozás mai hagyománya szerinti **Mikulás-nap** neve szlovák eredetű, s a 19. század végétől használatos a krampusszal. Olyan hagyományok is éltek, mint a dunántúli *mikulásjárás*, a *tréfás gyóntatás* (Tátrai – Karácsony,

1997). Kézműves játéknak készíthetünk akár Mikulás fejével díszített szalvétát rajzolásos-kivágásos-ragasztásos technikával, vagy hurkapálcára ragasztott alakkal „Télapó pálcát” cserepes virág díszeként. **Hiányos Mikulás-vers befejezése** is lehet jó játék. Mozdós játékként játszhatunk Puttyban dobó versenyt, vagy kiskanálban Diócipelő játékot.

Napjainkban kevésbé ünnepelt a **Luca-nap**. Néphagyományai között szerepel a női munka tilalma, mivel Luca büntetésből például bevarrja a tyúkok tojókáját. Legjellegzetesebb szimbólum a Luca-szék, melyet akár hurkapálcával, kartonpapírból is elkészíthetünk szemléletesen. Története szerint a december 13-án elkezdett, s karácsony estéjére elkészülő székre állva az éjféli misén megvárhatók a falu boszorkányai, akik ilyenkor szarvat viselnek. Utána azonban szaladni kell haza, nehogy széttépjenek a boszorkányok. A Luca-hiedelmek között szerepelt Szent Lucia ünnepe és a kísérteties női alak is (*Dömötör*, 2003). A boszorkány motívum felhasználható például Boszorkányos mintával díszített csipesz készítéséhez, vagy egy váltóversenyben (a pálya túoldalára szaladva seprűt kézbe véve, kalapot fejre téve, székre állni, s visszafutni a többiekhez váltani).

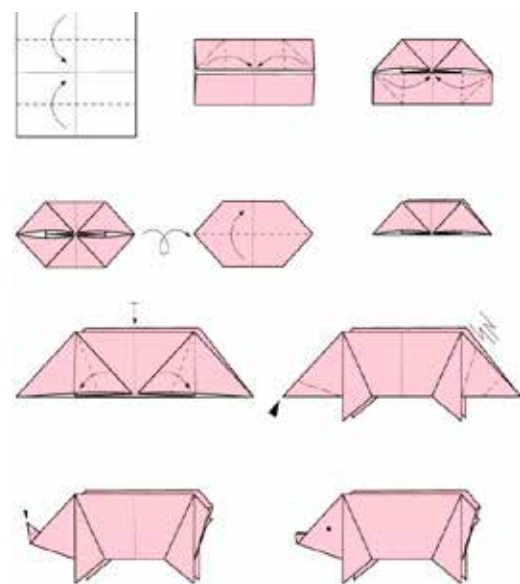
Karácsonyi játékok jellemző motívuma a fa. Elsőként vélhetően Luther Márton állította égő gyertyával díszítve. Az első pesti karácsonyfa Brunszvik Teréz grófnőhöz kapcsolható 1824-ben. A plafonig érő fa az amerikai kultúrában jelent meg az 1890-es években, ahol a XX. század elején házi készí-

Mikulás pálcá.
Nicholaus stick.
Forrása:
ELTE Játékmester
gyakorlat (2014)

tésű díszek, míg a németeknél továbbra is alma, mogyoró, marcipános süti szerepelt (*múlt kor*, 2013). Kézműves játék lehet a magunk készített dísz (például festett hungarocell gyöngyök, cernára fűzött popcorn). Logikai játéknak egy **Karácsonyi „ország-város”** is jó ötlet: az egyes rovatokba ünnepi étel, fogalom, film, dal stb. kerül.

Szilveszteri-újévi szerencsehozó játékként készíthetünk **Origami malacot** vagy Lóherés könyvjelzőt. A zajkeltési funkcióhoz igazodó **zenés játékok** is ajánlottak, mint a Dal-felismerő, vagy Seprű-tánc. Váltóversenyess lencseválogatást is tervezhetünk, ha a válogató játékos letelt fél percét dudaszó jelzi.

Origami malac. Origami pig.
Forrása: <http://papirmalac.blogspot.hu/2012/12/origami-malac-azaz-papirmalac.html>

KÖVETKEZTETÉSEK

A cikk minimális keretekben engedett betekintést a jellegzetes téli hagyományokba, melyek megőrzése játékok keretében is lehetséges napjainkban, gyermekek-felnőttek számára is. Fontos ez, hiszen a régi értékek kiveszőben vannak, s megőrzésük általános kulturális feladat kell, hogy legyen.

Irodalomjegyzék

- Dömötör, T. (2003): Magyar népszokások. Budapest: Neumann Kht.
Fritz, P. (szerk., 2015): Szellemi rekreáció. Dialóg Campus, Budapest–Pécs
HVG (2009): Egyszer volt: az adventi naptár eredete. From: http://hvg.hu/napi_merites/20091130_advent_adventi_naptar
Kompán Zs.né (2010): Adventi koszorú: gyertyák az árváknak. From: <https://reformatus.hu/mutat/adventi-koszoru-gyertyak-az-arvaknak/>

- Manga, J. (2006a): Advent. In: Ortutay Gy. (főszerk.): Magyar néprajzi lexikon. Budapest: Arcanum. From: <http://www.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tkt/magyar-neprajzi-lexikon/ch04.html>
Manga, J. (2006b): Karácsonyi ünnepekör. In: Ortutay Gy. (főszerk.): Magyar néprajzi lexikon. Budapest: Arcanum. From: <http://www.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tkt/magyar-neprajzi-lexikon/ch15.html>
múlt kor (2013): A karácsonyfa története. http://mult-kor.hu/20131224_a_karacsonyfa_tortenete

- Rázt, T. (2011): Kulturális turizmus. In: Michalkó, G. (szerk.) Turisztikai terméktervezés és fejlesztés. Pécs: PTE. From: http://www.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tamop425/0051_Turisztikai_termektervezes_es_fejlesztas/ch05.html
Tátrai, Zs. – Karácsony Molnár, E. (1997): Jeles napok, ünnepi szokások. Budapest: Planétás
Wahab, E.O. – Odunsi, S.O. – Ajiboye, O.E. (2012): Causes and Consequences of Rapid Erosion of Cultural Values in a Traditional African Society. Journal of Anthropology. 2012. DOI: 10.1155/2012/327061